

Democràcia *versus* justícia?

Joan Vergès

Just Democracy: the Rawls-Machiavelli Programme

Philippe Van Parijs

190 pp., 2011, Colchester, ECPR Press

«Contra la crisi, més democràcia». És el crit de protesta de molta gent arreu, farta ja de veure trepitjats, escapçats o menystinguts els seus drets socials i de patir una davallada cada vegada més pronunciada en els ingressos. El moviment 15-M n'és una bona mostra, d'aquesta fe segons la qual el remei a pràcticament tots els problemes socials i econòmics és la democràcia, més democràcia, vinga democràcia –com si el poble fos dipositari d'una saviesa pregona, tan inadvertida com imprescindible, que cal escoltar, si és que ens en volem sortir. Doncs bé, el llibre que ressenyem, més que demanar un aprofundiment en la democràcia, més que demanar d'escoltar la veu profunda del poble, el que ens demana és que ens concentrem en el problema de quines reformes institucionals podem aplicar a les nostres més o menys imperfectes democràcies representatives per tal de fer-les més justes o, si més no, una mica més justes.

El que és prioritari, segons Van Parijs, és la justícia, no pas la democràcia. Per justícia Van Parijs entén la «maximització de les condicions materials» o dels ciutadans o, dit d'una altra manera, la maximització de la seva llibertat real –i no merament formal. En aquest punt, l'autor belga segueix la concepció «solidarista i liberal» que ja ha defensat en obres anteriors, particularment a *Real Freedom for All* (que va ser traduït al castellà, a Paidós, com a *Libertad real para todos*), que li han fet guanyar un lloc destacat en el cenacle d'autors que subscriuen el que habitualment anomenem «liberalisme igualitari» –val a dir que a Van Parijs també se'l posa, de vegades, en el grup dels anomenats «marxistes analítics». Segons aquesta concepció, una societat és justa quan els que gaudeixen de menys condicions materials, encara en tindrien menys si l'estructura de la societat fos una altra. Ara bé, com hem dit, en aquesta obra Van Parijs no tracta el tema de la justícia, sinó que es concentra en la reforma de la democràcia.

La democràcia, com dèiem, no és ni un valor absolut ni tampoc un remei miraculós, sinó més aviat el règim polític que ens permetrà fer més justa la societat i el món en què vivim. En aquest sentit, Van Parijs fa una aproximació procedimental i instrumentalista a la democràcia. És cert, tanmateix, que en limita la comprensió a la instauració de tres institucions de caràcter procedimental: la regla de la majoria, el sufragi universal i el vot lliure. És a dir, pressuposa que podem caracteritzar-la sense fer referència al component emotiu, normatiu o ideològic que per a molts teòrics, com ara Sartori, és intrínsec al concepte de democràcia. Algú podria trobar aquí, ja, doncs, un problema de biaix injustificat

en el plantejament de Van Parijs. Ara bé, també és cert que no hi ha un consens ampli sobre què hi ha de bo en la democràcia des d'un punt de vista ideològic o valoratiu. I, en canvi, sí que hi ha un gran consens pel que fa a la inclusió d'aquestes tres institucions en qualsevol forma de democràcia. Per tant, el plantejament tal vegada sigui incomplet, per a alguns. Però difícilment serà irrellevant.

L'adopció d'aquest plantejament instrumentalista permet a Van Parijs concentrar l'atenció en tots aquells punts en què la democràcia –entesa procedimentalment– i la justícia entren en contradicció. I és que no solament la democràcia no és la solució miraculosa als problemes socials, sinó que sovint, fins i tot, és part del problema. Un dels fils conductors del llibre, de fet, és l'atenció que Van Parijs presta a les relacions problemàtiques, la tensió que hi ha entre la democràcia i la justícia. Una vegada i una altra ens la il·lustra. Per exemple, el món actual és injust: molta gent, pel sol fet de néixer en un país determinat es veu condemnada a la misèria. Per tant, semblaria que la justícia ens exigeix d'obrir les fronteres i deixar que la gent, almenys, pugui espavilar-se. Tanmateix, la proposta d'obrir totalment les fronteres entra en conflicte amb l'exercici democràtic tal com l'entendem avui dia. En realitat, si els ciutadans haguéssim de votar democràticament si volem fronteres obertes o no, segurament votariem en contra. Un altre exemple. Imaginem, diu Van Parijs, que estem d'acord que la justícia ens demana d'implementar un tipus de renda bàsica que garanteixi a tothom uns ingressos mínims en pro de la llibertat real que tot ciutadà pot exigir –Van Parijs és un dels principals impulsors de la

proposta de la renda bàsica. Potser estarem d'acord que això és el que demana la justícia, però en una votació democràtica al respecte no en surt l'opció guanyadora. Que ho sigui, o no, dependrà de la situació del grup decisiu en la votació, i aquest no necessàriament serà el grup beneficiari d'aquest tipus de mesura.

Què hem de fer, doncs, davant de les tensions entre democràcia i justícia? El que cal fer és disseny institucional. Tenint clar què ens demana la justícia, hem de mirar de trobar la manera de reformar les institucions democràtiques per tal que s'hi acostin al màxim. Sense pressuposar que les persones són bones per naturalesa o que s'esforçaran al màxim per fer del món un lloc just, hem de concentrar-nos en el disseny institucional. D'aquest plantejament general, Van Parijs en diu el «programa Rawls-Maquiavel». «Rawls» perquè el programa pressuposa que ja tenim d'alguna manera resolt el problema de què ens demana en general la justícia i perquè la concepció de Van Parijs és d'arrel rawlsiana. «Maquiavel» perquè el treball important no rau tant en les persones com en les institucions: modificant les institucions en la direcció correcta, també canviarem les persones en la direcció que les mateixes persones reconeixen com a correcta.

Aquest és el plantejament general del llibre i el que li confereix un mínim d'unitat –cal tenir present que els diferents capítols que el configuren són contribucions disperses que abans ja han sortit publicades en revistes. La gràcia de Van Parijs rau en la manera com aplica el plantejament al tractament d'una sèrie de problemes socials i polítics que avui dia afecten les nostres democràcies. Un dels capítols que destacaria a

l'hora de fer notar com funciona el programa, és el quart, on aborda les injustícies que es generen en les nostres societats perquè cada vegada són més velles. Efectivament, el fet que les societats envelleixin genera tensions entre les generacions; tensions que, un altre cop, l'autor expressa en termes de tensió entre justícia i democràcia. L'edat mitjana del votant a Bèlgica, ens fa notar, actualment és de 45 anys, però el 2050 serà de 56 anys. L'edat dels votants afecta, naturalment, el tipus de decisions que es prenen en una democràcia. Les decisions dels governants aniran encaminades a satisfer les demandes de persones cada vegada més grans, en detriment dels més joves i de les generacions futures. Què hi podem fer? Senzillament, introduir reformes institucionals. En el capítol en qüestió Van Parijs considera una colla de mesures, reunides en quatre famílies –conferir privilegis o càrregues relatives al dret de vot, introduir quotes d'edat, apoderar els pares amb els vots dels fills, afavorir polítiques de natalitat, instituir «guardians» dels joves i no nascuts, etcètera. En cada cas, n'identifica les virtuts i en destaca els problemes, deixant clar sempre que el caràcter virtuós o problemàtic s'ha d'entendre en relació amb els contextos particulars.

I és aquí on, al nostre parer, trobem l'altra gran virtut del llibre. I és que a banda de saber il·lustrar el programa Rawls-Maquível amb gràcia, Van Parijs té la sort o el bon ull de centrar-se, en la majoria d'ocasions, en el cas belga. Bèlgica és un país extraordinàriament interessant per a nosaltres, catalans. Per dues raons, sobretot. Perquè és un estat multinacional on el conflicte entre ètnies és gairebé estructural, per motius bàsicament lingüístics. I també

perquè qualsevol plantejament de repensar l'estat i intentar mitigar els problemes de caràcter poliètnic passa necessàriament per Europa. No cal fer memòria aquí del rècord que fa poc han batut els belgues pel que fa a ingovernabilitat –han estat mesos sense govern federal. Catalunya, com Bèlgica, manté un conflicte amb la resta d'Espanya en bona part per motius lingüístics. I moltes vegades els catalans també han esperat resoldre el conflicte nacional amb Espanya via Europa –si bé l'anhelat suport europeu és cada vegada menys anhelat. El fet que Van Parijs centri els exemples en el cas belga fa el llibre encara més interessant, doncs, per al lector català.

Ara bé, això és purament circumstancial. Segons Van Parijs el cas belga és interessant no solament per a establir analogies amb casos similars. És interessant sobretot per a Europa, és a dir, per repensar institucionalment la Unió Europea. Segons ell –vegeu especialment el capítol titulat «Europa, hauria de ser belga?»–, Bèlgica no solament acull la capital d'Europa, Brussel·les, sinó que es troba amb problemes de democràcia i de justícia anàlegs als que afecten la Unió. En concret, igual que Bèlgica, Europa es troba confrontant dos desafiaments antagònics. D'una banda, el desafiament democràtic, segons el qual una democràcia tan sols pot funcionar on hi ha un demos amb una llengua comuna. De l'altra, ha de fer front al repte redistributiu, a saber, al desafiament de mantenir viu l'esperit solidari entre regions a pesar que amb prou feines hi ha un demos compartit, per culpa de l'existència de fòrums públics lingüísticament diversos. El repte democràtic portaria a dividir Bèlgica, igual que porta a mantenir dividida Europa. Però el repte

redistributiu demana una major integració, la conformació d'un cert demos.

La proposta de Van Parijs és fer front al doble desafiament «reforçant la significació lingüística de les fronteres, al mateix temps que en debilitem la importància socioeconòmica». I això val tant per al cas de Bèlgica com per al d'Europa. Bàsicament consisteix a respectar el principi de territorialitat lingüística; introduir reformes centralitzants-descentralitzants pel que fa al sistema impositiu –crear una caixa comuna i posteriorment emprendre una redistribució de recursos als territoris–; reformar el sistema electoral i crear circumscripcions transfrontereres a fi de centrar la votació en aspectes ideològics i no nacionals i, finalment, promoure un fòrum comú de discussió en la llengua que avui dia ja es pot considerar franca a Brussel·les i a Europa: l'anglès.

La proposta de fer de l'anglès la llengua franca d'Europa –i no solament d'Europa, sinó del món– es troba desenvolupada, de fet, en l'últim llibre que Van Parijs ha publicat, *Linguistic Justice for Europe and the World* (Oxford UP, 2012). Però ara no en podem considerar els detalls. Amb el que hem dit confiem que hàgim demostrat que els plantejaments i les propostes de Van Parijs són provocatius i que fan pensar. Que hàgim obert la gana de llegir-ne més, vaja. □

Beatus ille?

Assumpta Castillo

Ultralocalisme. D'allò local a l'universal

Òscar Jané i Xavier Serra (eds.)

176 pp., 2013, Catarroja-Figueres-Perpinyà, Afers (Mirmanda, 3)

El setembre de 2013, José Álvarez Junco escrivia a *El País* un article titulat «Historia de dos ciudades» en què pretenia afegir un nou element d'anàlisi sobre l'auge independentista a Catalunya: el de la disputa urbana entre els pols madrileny i barceloní. L'historiador hi exposava la centralitat en el temps dels nuclis urbans capitals a l'hora de definir els discursos nacionalitzadors i estendre'ls a la realitat fora ciutat, entenenent per la capital també l'elit socioeconòmica i cultural. El breu relat, no mancat de raons i realitats, amaga en el seu reduccionisme, col·locant amb encert i sense massa complexitat unes peces rere les altres, una teleologia que duu inequívocament a l'actual estat de coses, quan novament l'elit cultural i social de la capital ens ha reduït presumptament a les rodalies (o perifèries?), a mers receptors i subjectes passius a l'espera de directrius culturals i polítiques. Parlant en plata, *ara ens han fet ser*, a molts, independentistes.¹ Amb aquesta sentència no només se sotmet la (sí, podem dir-ho així) *perifèria* –perifèria geogràfica, social (humana!)– a la capital geogràfica, social, humana, sinó que es col·loca novament una estricta frontera, delimitada i estanca, entre aquesta mena de realitats a part: la capital, lligada al seu torn a un pla estatal o nacional (per més